

VERES ILDIKÓ

**Az a priori értelmezésének problémái Zalai Béla
és Brandenstein Béla rendszer-koncepciójában¹**

„Nincs izgatóbb és merészebb munka, mint az első rendezés titkába tekinteni. Valóban: ez a tér, ahol egy a gondolat és a tett.”²

Mi is az a „tér”, a valóságos és bizonyos értelemben virtuális tér, ahol az első „rendezés”, rendszerezés történik? – vetődik fel a kulcskérdés problémánk vonatkozásában. Mindemellett arra is keressük a választ, hogyan, milyen vonatkozási pontokon keresztül közelít a hazai filozófia múlt századi történetének két jelentős gondolkodója, *Zalai Béla* és *Brandenstein Béla* e problémához, és milyen alternatívákat jelentenek megoldásaik az a priori fogalomtörténetében? Ezen túl átgondoljuk, hogy milyen tradíciókhoz kapcsolódva hoznak újszerűnek mondható mozzanatokot e klasszikus metafizikai probléma megoldásában?

Az általános rendszerelmélet, a hazai filozófiai gondolkodás egyik igen eredeti egyéniségének, Zalai Bélának és a magyar gyökerekkel bíró *Ludwig von Bertalanffy*nak e vonatkozású nézetei ismeretében előljáróban jelezni szeretném a következő történeti tényeket.

Ludwig von Bertalanffy a rendszerfilozófia, a rendszerelmélet és a rendszer-technológia tudományelméleti megalapozásában úttörő szerepet játszott, amellyel a filozófiai rendszerek problémakörében is új utakat nyitott. Az azonban kevésbé ismert, hogy a magyarországi filozófiai gondolkodásban a múlt század első évtizedeiben a korán elhunyt Zalai Béla általános rendszerelméletében már leírta többek között a funkcionális jelleg és a szimbolikusság jelentőségét *A rendszerek általános elmélete* című munkájában, ismerve Cassirer felfogását is. Bertalanffy, bár a magyar filozófiai kultúra ismert lehetett számára, nem utal Zalai elsőbbségére e vonatkozásokban, mint ahogy Cassirerről is azt nyilatkozta, hogy nem olvasta, amikor megjelent a „*Die Philosophie der symbolischen Formen*” című munkát.

Bertalanffy meglátása szerint abban a szellemi szituációban a különböző tudományok egymástól függetlenül rámutattak a fejlődés legkülönbözőbb területein az „[...] akkoriban uralkodó mechanisztikus világkép hatáira, és új elképzeléseket javasolt(ak), olyanokat, amelyek – mindegyik a maga módján – az „organizált rendszer” fogalmának központi

---

¹ A dolgozat egyes részletei megjelentek Rendszerfilozófiák: Brandenstein Béla és Böhm Károly. *Mikes International*, 8. évf. 1. szám. 2008. Hága, 38-43.

² Zalai Béla: A filozófiai rendszer problémája. In: *A rendszerek általános elmélete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 197.

jelentőséget tulajdonítottak.”³ Évtizedekkel később hasonló értelemben használja a Zalai által már 1910 körül leírt kulcsfogalmakat az egyes valóságszintek és összefüggéseik magyarázatakor: a rendszert, a szinteket és a szimbólumot.

Nem feladatunk jelen prezentációban az egyes problémakörök elemzésének prioritását tisztázni, itt csupán jelezni kívántuk, hogy a hazai filozófiai kultúrában e vonatkozásokban is jöttek létre európai szintű koncepciók.

Zalai Béla a kolozsvári egyetemen Böhm Károlynál hallgatott filozófiát, így a rendszere nyilvánvalóan ismert volt számára, amely befolyásolhatta elméletének kidolgozását.

A rendszerezést az ember első „kultúrtényének” tartja, akinek először „filozófusnak” kell lennie ebben az értelemben ahhoz, hogy egyáltalán ember, lehessen, s a reális világegység megalkotása után primitív cselekedeteit végrehajthassa. E vonatkozásokban jelzi, hogy: „Nemcsak a cselekvés kényszerű egysége, hanem elsősorban a tudat egysége az eredetileg függetlenül egymás mellett heverő tapasztalatokat egy centrum köré csoportosítja. Az embernek nem lehet nem konstruálni. [...] A rendszerezésnek ez a szükségszerűsége nem ismereti, nem akarati, nem érzelmi. E három momentum mögött teljes intuitív világosságban áll az életnek, vagy – ha a pszichofizikai lényből csak a szellemit akarjuk tekinteni – a tudatnak tényéből gyökerező egységesítő funkciója.”⁴ Ha létezik hierarchia a rendszerek között, az a tudat és nem az anyag formáiból következik.

A rendszer értelmezésében egy immanens mértékkel megközelíthető konstrukció, amelyben nem az alkotó elemek rendje az elsődleges, hanem azok összefüggései és funkciói. A tárgyi rendszerezés a metafizikai élmény következtében konstruálódik, s a tárgyi rendszer, mint alaprendszer, gondolati elemeit mint funkcionálisakat tételezi a tárgyi elemei mellett. A másodrendű egységek, rendszerek (metafizikai, ismeretelméleti, etikai stb.) az egyes tárgyak tárgyi kvalitásait használják fel, s abból és arra építkeznek. „A ’tárgylét’ rendszere lenne tehát az az első kezdetleges rendszer, amelyre az összes többi, bonyolultabb rendszer felépül. [...] Ha többfajta tárgyiség létezik – és többfajta létezik valóban: logikai, metafizikai, esztétikai,

---

³ Ludwig von Bertalanffy: Az organizmikus felfogás a pszichológiában és a biológiában In: *...ám az emberről semmit sem tudunk* (Robots, Men and Minds) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1991. 12.

⁴ Zalai Béla: Etikai rendszerezés (1910) In: Zalai Béla: *A rendszerek általános elmélete*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1984. 115.

Itt tartjuk fontosnak megjegyezni, hogy Zalai 1913-1914-es keltezésű kézírata (Allgemeine Theorie der System) Lukács György kezei között is átment, a saját kezű javításaival, s érdekes módon nem jelent meg akkor nyomtatásban. Az is tény, hogy a megjelent írásai már korábban elővételezték általános rendszerelméleti tanait, így a korabeli szellemi légkörben, a nyugatosok és az ifjú filozófusok (Hauser Arnold, Mannheim Károly, Szilasi Vilmos, Lukács György) ismerték írásait. Beöthy Ottó, Bacsó Béla, L. Condon is több írásában jelzi Zalai eredetiségét a fenti vonatkozásokat tekintve az európai és a hazai szellemi életben.

történeti, vallási stb. tárgyiség –, akkor természetes módon merül fel a kérdés, hogy nincs-e olyan alapvető fajtája a tárgyiságnak, amelyre az összes többi fajta felépül.”⁵ S ha van, miképpen van?

Ha tehát az ember lényegét tekintve mindenkor először rendszerez, amely létének lényegi eleme, akkor az ő rendszerező tevékenysége után/következtében konstruálódik a tárgyi „világ”, egy tárgyi valóság, s ezután jöhet létre bármilyen szinten rendszeralkotás és szimbólumalkotás.

A valóság ilyenképpen a gondolattal jön létre. Nem egyetlen valóság, s ebből következően nem egyetlen rendszer létezik, s vannak olyan konstrukciók, amelyek „rendszerköziek”, rendszeren kívüli létet képviselnek.

Zalai megfogalmazásában minden rendszernek más az értelme, amely értelem a „[...] valóság minden lehetséges konstrukciója radikálisan objektív elvének tűnik. [...] Az értelem szempontjából első megközelítésben megadhatjuk a rendszer definícióját: a rendszer valamilyen szerkezeti elv abszolút következetes és koherens érvényesítése minden elgondolhatóra (a világegyetemre).”⁶ Vannak gondolatok, amelyek szimbólumvalóságokként kommunikálhatók, s vannak, amelyek rendszert alkotnak, s rendszervalóságokat hoznak létre.⁷

Itt részleteiben nem tudunk kitérni Zalai szimbólumelméletére, de jelezzük, a nyelv értelmezésében mint az egyik alapszimbolizáció komplex őseredeti elméleti tevékenység, azonban ez nem jelenti azt, hogy a nyelv előtti tudatban nem fordulnak elő szimbolizációk.

Bármely valóságos rendszer központi szervező elve *nem módszertani* jelentőséggel bír – mondja Zalai –, hanem koherencia-jellegű funkciója van. Ebből következően egy filozófiai rendszer is akkor lehet teljes, ha mindaz, ami számba jöhet összetevő elemként, összefüggésként, (stb.), egyetlen teljességet alkot, s ha ez a teljesség megszűnik, az elv, ami összetartja szétesik, nem marad meg a totalitás az esetleges jó részeredmények ellenére sem.

A filozófiai elv tartománya alapvetően határtalan, s ha mégis valamiféle határoeltságban gondolkodunk, akkor a határ, mint mondja, a belső forma elve, mint a mindennapi nyelvhasználatban a külső forma.

A rendszerek hierarchiájában a filozófiai szinten *kétfajta filozófiai rendszert* különböztet meg: *metafizikait* és *ismeretelméletit*, amelyek meglátása szerint együtt, egy bölcséleti konstrukcióban nem létezhetnek, hiszen az előző létezését, az utóbbi az érvényességet teszi

---

⁵ Zalai Béla: *A rendszerek általános elmélete*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1984. 354.

⁶ Uo. 332.

⁷ Uo. 434.

központi problémának. Arra nem térünk ki, hogy hogyan jellemzi, és hogyan értelmezi ezt az inkompatibilitást, de a problémát alapjaiban egy sajátos szimbólum-értelmezéssel oldja meg, ahol a szimbólum: tett. Nem maga a szimbólum fontos, hanem a funkciója, az a tett, amellyel alkotjuk a világot. A metafizikai élmény következtében megalkotott rendszer csupán megközelíti a valóságot, amelyet az ember a tettel birtokába vesz, de a birtoklás következtében, amely egy sajátos benne-és együttlétet jelent, nem lesz képes megismerni. Csak szimbólumokat alkotva, amelyek sajátos tettek, ismeri azt meg. A szimbólum kettős és ellentmondásos jellegű.

Zalai tételének lényege tehát: azzal, hogy belakom, elgondolom, konstruálom és értelmezem a világot, egyszerre a magam számára is teremtem, s azzal, hogy teremtem és értelmezem, egyben jelentést is adok neki, a világnak, a dolgoknak, az összefüggéseknek. Ilyen módon a Nem-Én világában meglévő viszonyokat a priori feltéve rendezem, és adott esetben filozófiai nevezett rendszerbe foglalom megfelelő nyelvi szimbólum-közeget találva.

Minden, ami egyáltalán elgondolható az befejezetlen rendszer Zalai szerint. „Az 'elgondolható' azonban éppúgy jelent 'objektumot, mint 'szubjektumot', 'tárgyat' éppúgy, mint 'tétélezést', 'adottságot' ugyanúgy, mint 'felfogásmódot', röviden mindent, ami élmény, vagy mint tudományos elvonatkoztatás terméke, bizonyos önállóságra tett vagy tehet szert.”⁸

Ha a rendszerben valamilyen szerkezeti elv abszolút módon érvényesül, akkor sohasem a tartalom, hanem a forma az elsődleges, amely mint energia a megformálatlan anyagot feldolgozza. A forma elvileg létezhet, felfogható lehet anyag nélkül, így a husserli értelemben vett eidetikus/eszmei/lényeg. „Az a priori meghatározhatjuk mint (nem valódi) „formát”, amely lehetővé teszi számunkra, hogy felfogjuk a „realitást”⁹, s ilyenképpen a valóság az a priori által határozódik meg. A valóság e felfogásban valamely a priori tétélezett rendszer „erőteljes és gyökeres” megvalósítása.

Az a priori mindig a visszakövetkeztetés módszerével tárható fel,¹⁰ amely a *megvalósultságot* feltételezi, a struktúra szempontjából viszont a *lehetséges esetek* az érdekesek, azok az új értelmi struktúrák, amelyek egy újfajta anyagnak, például a nyelvnek révén kialakulhatnak.

De hogyan jut el végül is ahhoz, hogy az a priori mint formát tétélezze, illetve az a priori feleslegessé minősítse? Ha „[...] az a priori nem létezőként magyarázzuk, akkor ezzel

---

⁸ Uo. 319.

⁹ Uo. 322.

¹⁰ Látni fogjuk, hogy Brandensteinnél is ez alapvető metodológiai eljárás.

[...] egyúttal a tiszta, az alkalmazástól független törvényszerűség lehetőségét is kimondjuk. Ha létezik a törvényszerűségek független birodalma, akkor nem lehetnek adva olyan tiszta törvényszerűségek, amelyek megalapozhatnák az egységnek ezt az a priori törvényszerűségét; végül is a régi, Kant előtti probléma ez, a lényegileg immanensből történő transzcendencia lehetőségéről; s Kant nagy tette éppen az volt, hogy e lehetetlen áthidalás helyett a transzcendencia talaján vetette meg a lábát, jól tudva, hogy az immanencia oldaláról az nem érhető el. A transzcendenciának ez a törvényszerűsége nem alapozható meg valamilyen immanens tényezővel. De akkor miben rejlik vajon, ha nem a két tényező egyesülésében? Magát ezt az egyesülést kell a törvényszerűségnek tekintenünk, vagyis valamiféle független a priori helyett a formát kell keresnünk, amelyben a gondolkodás és az objektum egyesül.”¹¹

Különösen érdekes, ahogyan a *formaadás és alakítás* összefüggéseit vizsgálja. Erre vonatkozóan a megformálás és a formaadás folyamatát tekintve kérdés, hogy a megformálás az első alapvető tevékenység-e vagy azonos a formaadással, „[...] amely az elkülönítettet nemcsak mint elkülönítettet állítja elő, hanem annak sajátos alakítottságával együtt.”¹² Ez a sajátos alakítottság (*Gestaltung*) a megformálás lehető legnagyobb anyagszerűségét foglalja magában, mely anyagszerűség az élménykomplexumot mint feldolgozandót jelenti. Az intencionális élmények a sajátos alakításban válnak individuálissá, önálló minőségekké. Megjegyezzük, hogy Brandensteinnél a forma és az alakulat más összefüggésekben jelenti a „valami” a priori meghatározottságait, hiszen a forma logikai összefüggések rendszerében mozog, míg az alakulat (*Gestalt*) matematikai viszonyokat rejt magában.

Nézzük meg ezek után röviden, hogy a rendszerfilozófia fenti tételei, összefüggései jelen vannak-e és ha igen, hogyan *Brandenstein Béla* bölcséletében? Hogyan gondolkodik az a priori és a forma természetéről, és a filozófiai rendszerben adott funkcióiról?

Bölcséletének egyik központi problémája, a tulajdonképpeni konstruáló elv a szellem. Elsősorban az arisztotelészi, a hegeli, a skolasztikus, a brentanói, husserli gyökerekből építkezve, egy összellemből, az Abszolútumból (végső értelemben a keresztény Istentől) kiindulva jut el filozófiájában és antropológiájában a *személyes szellem* és a *teljes tudat* értelmezéséig.

A *teljes tudat*, amely új fogalomként definiálódik Brandensteinnél, a priori előfeltételekkel működik, s mindenkor a konkrét emberi tudat működésének előfeltétele szögezi le e vonatkozásban alaptételét. A teljes tudat szerkezeti felépítésének és működésének

---

¹¹ Uo. 467.

¹² Uo. 320.

elemzése nemcsak alapja saját filozófiai rendszere felépítésének, hanem fundamentuma a mikrokozmosz, az ember élettani mechanizmusainak is.

Filozófiai rendszer szerinte nem anticipálható, csak a valóság tényleges szerkezetének *reduktív-regresszív, visszakövetkeztető* elemzése után konstruálható. A visszakövetkeztetést meg kell előznie a tényleírásnak, amelyhez az egyes szaktudományokra kell alapozni. Elutasítja az ismeretelmélet prioritását, s a kanti és a neokantiánus filozófiában egyaránt rejtett metafizikát vél felfedezni. A filozófiai vizsgálatnak a létre és annak határozmányaira kell első lépésben irányulnia, s a megismerés lehetőségeire és annak határaitra vonatkozó kérdések csak ezután tehetők fel. Azonban mint látni fogjuk, a teljes tudat fogalmának értelmezésével bekapcsolja az a priori tudásmezőt a filozófiai és a köznapi tudás értelmezésébe, így a rendszerben működő erők és törvényszerűségek nem csupán tapasztalati tudáshalmazból lesznek regresszíve visszavezetettek.

Már a létstruktúrák elemzésekor alapvető számára a *trinitárius* létalkat a priori tételezése a Mindenségben, a létrangok értelmezésében. Így a teremtés folyamatában a létrangok a következő hármasságot követik: az elsőrendű ősválóság (Isten) megteremti a másodrangú szellemi lényeket, (ezek a természeti erők és az ember) és az anyagot.

Felfogása szerint a Mindenségben működő természeti okok és erők is szellemi jellegűek tehát, nemcsak az emberi szellem, és a kettő szerkezetileg hasonló a hatóerő vonatkozásait tekintve. Mint mondja: az én ugyanolyan ható tényező az okság elve alapján a természeti és az emberi világban, mint a természeti erők általában, de két vonatkozásban különbözik: egyrészt a „[...] természeti fejlődés végén a legrugalmasabb működési szabályokat használja.”¹³ Vagyis a mindenségben működő más erőkhöz képest az Én belső törvényei nem olyan szigorúan és következetesen működnek. Másrészt természetszerűleg az emberi erőhatások feltételezik a tudatosságot illetve a brandensteini értelemben felfogott sajátosan értelmezett teljes tudatot.

A másik lényeges eltérés az emberi szellem kettősségének feltételezése, amely kapcsán felveszi a kettős illetve a teljes tudat fogalmát. Alapkérdés: hogyan viszonyul egymáshoz a teljes és az emberi tudat? Már maga a kérdésfeltevés is újabb kérdéseket indukál.

Így azt, például, hogy problémánk kibontásához szükségesnek látszik, hogy átgondoljuk, hogy mi a tudat, a *teljes tudat* fogalma Brandenstein értelmezésében! Miért kell különállónak feltételeznie?¹⁴

---

¹³ Brandenstein Béla: Bölcséleti alapvetés, (BA) Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1935. 252.

¹⁴ E problémának részletes kifejtését lásd Brandenstein Béla Az ember a mindenségben című bölcséleti antropológiájában és A teljes tudat, tudatvilágunk lelki alapja c. tanulmányban Athenaeum, 1930, I–II. füzet,

A magyarázat közel sem egyértelmű. Ugyanis ő feltételezi, hogy a testhez kötött, ezáltal korlátozott „*pszichofizikai*” emberi tudat, amely által irányított minden fiziológiai-teszt tevékenységünk, a teljes tudat által megalapozott. Annyiban, amennyiben a teljes tudatot a testiségtől függetlenül működő élményhalmaznak tekintjük a brandensteini értelmezésben, a valamikor átélt élmények nem vesznek el, hanem beleszövődve az én-be, mindig jelen lesznek későbbi életünkben, s mint ilyenek újraátélhetőkké, felidézhetővé, használhatóvá válnak. Vagyis: a teljes tudatnak ebben a világában működik a „lélekdinamizmus” bonyolult alkata, ahol teljes mértékben érvényesül az akarat, az értelem és az érzelem együttes aktivitása.¹⁵ Itt Zalaihoz hasonlóan a tudat egységesítő tevékenységéről van szó, mindezek azonban nem a „tudatos tudattal” irányítottak, aktivitásuk független a konkrét tudati tevékenységtől.

Az emberi tudatot, amellyel itt és most létezőnk – mondja Brandenstein – az individuum teljes tudatú része, énje létesíti. Ez tulajdonképpen azt is magába foglalja, hogy az időnek ugyan rabja az emberi tudat, ezzel együtt van egy olyan része az egyénnek, amely sajátos időfelettséggel bír. Ténylegesen a teljes tudat úgy is és akkor is működik, ha nincs róla tudomásunk, de ez nem tudatalatti elsősorban, hanem tudattalan.¹⁶

A priori tudásanyagunk, amely a teljes tudat része, nem időbeli létünkben keletkezett. Ilyen értelemben a teljes tudat bizonyos részeinek működése biztosítja, hogy valamilyen módon kapcsolatot tudunk teremteni az Abszolútummal és a szellemi erőkkal.

Ha tovább boncolgatjuk a brandensteini rendszerben működő a priori tudás problémáját, eljutunk az értékelmélet különböző mezőire, amelyben az általa is legfőbb értéként értelmezett szentségeshez jutunk el. Az értékek hierarchiájában a szentség(es) jelenti az abszolút értékteljesítést, amelyben a jó, az igaz és a szép együtt, harmóniában érvényesül, és az „őszalóságból” eredeztethető. Ez az őszalóság az a priori rendezett tér és valóság, amely rendezettséget az egyéni tudatban eleve adottnak tekinthetünk, s a teljes tudat különböző egyéni aktualizálásakor értelmezhetünk itt és most, konkrét időbeli-térbeli megvalósulásakor.

---

ill. erről: Veres Ildikó: Brandenstein Béla filozófiai antropológiája Magyar Filozófiai Szemle 2006/ 1–2 17–38.

¹⁵ Brandenstein Béla: *Ember a Mindenségben*. /EM/ II. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1937. 308.

¹⁶ Polányi Mihály személyes-tudáselmélete, több szempontból hasonlít Brandenstein gondolatmentéhez.

Polányi meglátása szerint, „többet tudunk annál, mint amennyit el tudunk mondani.” Így a személyes tudás magában foglalja a hallgatóságos és az explicit tudást is. A hallgatóságos megismerés benne van minden tudás gyökerében. A hallgatóságos tudás egyrészt jelenti a szavakban ki nem fejezhető tudást, a „gyakorlati tudást” (techné), másrészt az észleleten nyugvó megismerést, valamint a képzeteket, az intuíciónkat.

Polányi Mihály *A hallgatóságos dimenzió*, in: Polányi Mihály, *Tudomány és ember*, Budapest: Argumentum – PMSZFT 1997. 170.

Itt csupán jelezzük, hogy a szintén rendszeralkotó *Böhm Károly* elsősorban kantianus alapállásból, s az upanisadok tanításait is több vonatkozásban figyelembe véve, a tökéletesség és a „kozmosz érték” fogalmának elemzésekor hasonló következtetésre jut. Szintén azt vallja, hogy a szentséges nem külön érték, hanem magában hordozza a három alapértéket, s tartalmát logikai úton lehet megfejteni, nem vallásos extázissal, hiszen mindenki benne rejlik. A szentséges a teljes tökéletességet is jelenti, amely mindig egyetemes, s mint ilyen a tisztelet egyetemességét is okozza. Nem pusztán ismereti tárgyhoz kötődik, hanem „ens perfectissimumhoz”.

Visszatérve Brandenstein gondolataihoz azt látjuk, filozófiai rendszerén belül a fennállásban (az ontológiájában) – melyet a metafizika követ, ezen belül a teoretika, a pragmatika és a poétika mint alrendszerek értelmeződnek, – a priori tételezi a dolog, a valami három „határozmányát”: a *tartalmat, a formát és az alakulatot*. Meglátása szerint mindenképpen a spekulatív, az elméleti filozófia alapfeladata az, hogy meg kell keresni az „őshatározmányokat”, amelyek a dolog a priori attribútumai (tartalom, forma, alakulat), amelyek nélkül a „valami nem áll” fenn és nem létezik.

Látnunk kell, Brandensteinnél a forma fogalma másként értelmeződik, mint Zalainál rendszere természetéből adódóan. A formátan egybeesik a logikával, hiszen – mint jelzi – a tiszta logika tárgyai „[...] a tárgyi igazság alaphatározmányai, ezek pedig a dolgokban és a dolgok között fennálló összefüggések, amelyeket sajátos formáknak nevezünk.”¹⁷

Első kérdése e vonatkozásban az, hogy mi az *igazság* általános természete? Mi az igazság önmagában? További kérdések: milyen alapelvek működnek ezen kívül és mi a tartalmi hátterük?

A tárgyi igazság a valami, a dolog, egyfajta belső rögzítettsége, és formai összefüggése önmagával és más tárgyakkal. Minden dolog csak úgy állhat fenn, ha elsődlegesen önmagával azonos, s így az azonosság és vele a forma minden dolgot meghatároz. Az azonosság, a tulajdonképpeni hegeli értelemben vett tétel, miszerint a valami, nem semmi. Vagyis a valami, a tartalom, önmagával azonos.¹⁸ Első alapforma tehát az *azonosság*, amely egyetemes és nyitott, s mint ilyen minden dolgot meghatároz, mondja Brandenstein. Ugyanakkor sajátos, hiszen egyfajta zártságot is feltételez az egyedi megjelenésekor. Az azonosság és összefüggés

---

¹⁷ BA.74.

¹⁸ Uo. 76.

korrelatív, egymást kölcsönösen feltételező, kiegészítő viszonyok Mint írja: „ egymásban lévő és egymást meghatározó alapformák”.¹⁹

A „valamik” összefüggései egyszerű formális kapcsolódási viszonyokat jeleznek, amelyben a formailag „minden dolog összefügg egymással” tételét értelmezi.

Ezen összefüggési hálóban harmadik elv, a *feltételezés*, olyan alapforma, amelyben meghatározó a feltétel, meghatározott a feltevő.

További formális kategóriák, amelyek a triadikus hálózat teljességéhez nélkülözhetetlenek: a *különbözőség*, az *elválasztottság* és a *rend*. A *formakapcsolat*, amely az előző hármat magába foglalja individuális, faji és nembeli jelleggel bír.

Több formális határozomány összefügghet egy egyszerű egységben, összefuthat egy csomópontban, például, mint ahogy valamennyi sajátos formális vonás, amely Sokratest jellemzi, az ő bonyolult egyedi formájában kapcsolódik össze: ember-volta, görögsége, athéni volta, férfivolta, apavolta, filozófussága, „ironikus” volta stb. Mindez egy formában egyesül, amelyet éppen Sokrates fogalmában törekszünk megragadni.

„Az egyetemes rend legközelebbi következményei a formakapcsolaton kívül azok a rendviszonyok, amelyekben több, legalább két különböző forma nem egy csomópontban rendezve függ össze, hanem teljesen, vagy legalább lényegében egymáson kívül van, és vagy úgy van egymáshoz rendelve, hogy egyik sem egyoldalú feltétele a másiknak, vagy pedig úgy, hogy egyik a másik egyoldalú feltétele, logikai-formális előzménye. Amaz *hozzárendelés*, amelyre példa két testvér, több egyrendű osztálytag, egy nem fajainak egymáshoz rendezett összefüggése. A hozzárendelés közös feltételtől való egyenlő függés útján jöhet létre és több új, különböző formának a rend közös feltételétől való függése útján lép fel.”²⁰ Az alárendelési viszonyban, amelyre példa az apa és fia kapcsolata, vagy tanár-tanítvány viszony, nem egyenrangú a kapcsolódás, s így az egyik szükségképpeni előfeltétele, legalábbis formális előzménye a másiknak.

Az egyetemes és nyitott egyszerű formák az individuális, az egyéni, a szinguláris tartalmakat, tárgyakat nem határozzák meg kellőképpen, hiszen azok igen bonyolult formakapcsolatokból állnak össze. Minden konkrét individuális forma, amely határozottan egyedi, hordozza az egyetemesség jellegét is, de ez a paradoxon csupán látszólagos.

---

¹⁹ Uo.80.

²⁰ Uo. 93.

Az individualitás formális kapcsolatait értelmezi a továbbiakban a faj és a nem vonatkozásában.²¹

A fentiek akkor válnak konkretizálhatóvá, amikor az *egyéni megismerési* folyamatot vizsgálja Brandenstein, azt hogy a teljes tudat e konkrét mechanizmusában hogyan érhető tetten a komplexitás a „valami”, a dolog megértésében illetve megismerésében. A gondolkodás második fokaként az *elméleti* tevékenységet úgy határozza meg, mint amelynek ősforrása a tapasztalat és alapereje az értelem, amely intenzitásával, megértő képességével emberi létünk kezdeteitől jelen van. Fajtáit ugyanúgy a hármas alapelvek határozzák meg, mint a rendszerében mindent. Így ezek alapján működik a minőségi, a matematikai és a logikai (vagy formális) gondolkodás. Mindezek a komplex gondolkodásban összegződnek. A központi probléma természetesen a működő mechanizmusok mellett az igazság fogalma és érvénye, amelyet legtökéletesebben a matematikai és a logikai gondolkodás tud megragadni. Mint jelzi: „A tárgyi igazság és az ismerés igazsága a megismerésen kívül, illetőleg a megismerésben fennálló tárgy sajátos belső magvassága [...], viszonyainak teljesen összefüggő, azaz ellenmondás nélkül való struktúrája és e viszonystruktúra belső azonossága, önmagában és önmagához való rögzítettsége, – ami nem jelent változhatatlanságot! – teljes belső összefüggése. Ez az ismeretelőtti és az ismereti tárgy ún. belső igazsága.”²²

Egy tárgyat úgy kell megragadnunk, amint van, csak így élünk át, ismerünk meg és valósítunk meg minden igazságot. A dolog, a valami, a tárgy megragadása tehát nem tapasztalati szinten a fent jelzett hármas koordinátában működik.

Az, hogy az alakulat, az alakítás hogyan teszi teljessé az a priori „határozmányok” egységét, egy következő fejezetet igényelne. De itt jelezni kell egy lényeges brandensteini átvezető gondolatot. Az egész mint a valami lezártsága, mint a valami teljessége mintegy átvezető kategóriaként lép fel a forma és az alakulat között. Az egész és a teljesség nem azonos fogalmi körrel rendelkezik, hiszen definiatíve teljesnek az a dolog mondható, „[...] amelynek minden hozzá tartozó, lényegéből adódó tulajdonsága megvan, vagyis nem hiányos; hiányos dolog például a lyukas cipő, tehát nem teljes. Ámde minden hiányos dolog is mint dolog, amennyiben van, egész, a lyukas cipő is egész lyukas cipő. A tárgy egész-mivoltát hiányossága nem semmisíti meg, különben egyáltalán nem volna: hiszen az egész-ség

---

²¹ Itt jut el Pauler kritikájában ahhoz a tételhez, hogy nincs végtelen logikai sor, hiszen a regresszív metodológiát követve és a logikai mechanizmusokat mint formai mechanizmusokat feltételezve kell lennie egy végső formának, amely a priori tételeződik.

²² EM. II. 197.

hiányával a tárgy egyik alapvonása maradna el és ez a tárgyat lehetlenné tenné.”²³ Vagyis minden valami, ami fennáll/létezik, egész mivoltában létezik, akkor is, ha valaminek híján van. A filozófiatörténetben klasszikus hiány-fogalom egy sajátos elméletével van dolgunk, hiszen a teljesség és az egész-ség a magyar nyelvben nem szinonimák, s ezt Brandenstein jól érzékelteti.

---

²³ BA. 135.